

ğini belirten bir mektup yolladı. Burada ayrıca Hotin'den Osmanlı topraklarına girmesi ve gönderilecek bir mihmandarı beklemesi bildirildi. Yanında 150 kadar silâhlı adamı bulunan Şâhin Giray bir süre Hotin'de oyalandı, bu arada Bucak Tatarları'yla temas kurmaya çalıştı. Boğdan voyvodası da onun Deştikıpcak ve Buhara hanlıklarını istediğini merkeze bildiriyordu. Yine asıl amacının Ruslar'ın adamı olarak Özü'yü ele geçirmek olduğu yolunda dedikodular İstanbul'a ulaştırılmaktaydı. Şâhin Giray'ın gerçekten bu niyetle olup olmadığı bilinmemektedir. Muhtemelen hayatından endişe ettiği için gönderilen itimatnâmeye rağmen ağır davranıyor ve etrafa haberler yollayarak durumunu sağlamaya, ayrıca Osmanlı hükümetinin gerçek niyetini anlamaya çalışıyordu. Sonunda Osmanlı topraklarına girdi ve adamlarının sıkı koruması altında Silistre'den Edirne'ye sevk edildi. Osmanlı hükümeti onun yolda bir şekilde ortadan kaldırılması için gizli tâlimat vermişti. Fakat ilgili görevliler buna fırsat bulamadı. Edirne'de bir hafta bekleyen Şâhin Giray'ın ailesi ve eşyaları Burgaz'da kaldı. Kendisi Gelibolu'ya götürülüp buradan sürgün edildiği Rodos'a yollandı. Deniz yolculuğu sırasında herhangi bir suikasta karşı yine yanındaki adamlarının sıkı koruması altındaydı. Rodos'ta kale dışında bir bağ evinde ikameti tercih etti. Bu arada hayatından iyice endişe ettiğinden Avrupa'ya kaçma yolları aramaya başladı. Rodos kadısı Sünbülzâde Vehbî ve Rodos muhafızları merkezden aldıkları emir uyarınca çiftlik evini basıp onu kale içine girmeye zorladılar. Şâhin Giray son bir gayretle Fransız konsolosluğuna sığındı. Fakat Sünbülzâde Vehbî 1 Ağustos 1787'de 1000 kadar askerle burayı kuşatıp onu ele geçirdi ve iç kalede gözetim altına aldı. Ağustosun ikinci haftasında mahpus tutulduğu yerde idam edildi. Cesedi bilinmeyen bir yere atılırken başı İstanbul'a gönderildi. Mallarına el konulmayıp sayımı yapılarak Burgaz'daki ailesine teslim edildi ve aile fertlerinin Osmanlı topraklarında ikametine izin verildi.

Şâhin Giray, Kırım'ın bağımsız bir idareye kavuşmasını samimiyetle benimseyen ve Ruslar tarafından kullanıldığının farkına varmış olmasına rağmen inatla bu yoldan vazgeçmeyen, Batı tarzında reformist düşüncelerle hareket eden bir şahsiyettir. Onun, eski Cengiz atalarının izinde Kırım ve çevresine tamamen hâkim olarak büyük bir Karadeniz imparatorluğu kurmak gibi idealler peşinde koştuğu da belirtilir. Fakat Batılılar'a benzer davranışla-

rı, Kırım'ın Ruslar tarafından işgaline varışta olması adının nefretle anılmasına yol açmış, gerek Kırımlılar gerekse buranın elden çıkmasını bir türlü hazmedemeyen Osmanlı idareci ve tarihçileri tarafından "gâvur ortağı, hain, kâfir" gibi ağır sıfatlarla anılmıştır. Kırım coğrafyası dışında yetiştirdiği ve Batı kültürü aldığı için Kırım'daki dengeleri tam anlamıyla idrak edememiştir. Bununla beraber II. Katerina'nın kendisine bağlı bir idareci durumunda olacağını düşünerek uzun süre onu kolladığı anlaşılmaktadır. Öte yandan I. Abdülhamid'in Şâhin Giray'a büyük bir kin beslediği ve Kırım'ın kaybının bütün sorumluluğunu ona yüklediği açıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, A.DVN.KRM, Dosya, nr. 1, 2, 3, BA, Ali Emîrî - I. Abdülhamid, nr. 1069, 1419, 1693, 25631; BA, A.AMD. KRM, Dosya, nr. 1/66, 24/61; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), III, 47-50; Vâsîf, *Târîh* (İlgürel), s. 9-12, 17-36; Sünbülzâde Vehbî, *Divân*, Bulak 1258, s. 19; Cevdet, *Târîh*, II, 203-226, 245-250; Halim Giray, *Gülbün-i Hânân*, İstanbul 1327, s. 206-215; Zinkeisen, *Geschichte*, VI, 128, 136, 156-160, 170, 179, 208, 221, 314, 316, 318, 329, 333-334, 384, 386, 456-457; Hammer, *Geschichte der Chane der Krim unter Osmanischer Herrschaft. Aus Türkischen Quellen*, Wien 1856, s. 237-242; A. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970, tür.yer.; a.mlf., "Şahin Giray, The Reformer Khan and the Russian Annexation of Crimea", *Between Russians, Ottomans and Turks: Crimea and Crimean Tatars*, İstanbul 1998, s. 91-121; Müstecib Ülküsal, *Kırım Türk-Tatarları*, İstanbul 1980, s. 105-115; Cengiz Fedakar, "Son Kırım Hanı Şahin Giray'ın Muhallefatına Dair", *İslam Öncesinden Çağdaş Türk Dünyasına* (ed. Hayrunnisa Alan v.dğr.), İstanbul 2008, s. 457-481; F. N. Dubrovin, "V'ezd poslednyago krimskago khana Shagin-Gireya iz Rossii v Turtsiyu", *Zapiski Imperatorskago Odesskago Obshchestva istorii i drevnostey*, XIII (1883), s. 132-156; F. F. Lashkov, "Shagin-Girey, posledniy krimskiy khan", *Kiyevskaya Starina* (September, Kiev 1886), s. 36-80; Feridun M. Emecen, "Son Kırım Hanı Şahin Giray'ın İdamı Meselesi ve Buna Dair Vesikalar", *TD*, sy. 34 (1984), s. 315-344.

FERİDUN EMECEN

ŞÂHİN PAŞA, Lala

(bk. LALA ŞÂHİN PAŞA).

ŞAHİNCİBAŞI

Osmanlı saray teşkilâtında avcı kuşlarla ilgili görevlilerden şahincilerin âmiri.

Osmanlı sarayının Birun denilen dış hizmetlilerinden olan ve avcı kuşlardan şahinlerin bakımıyla görevli bulunan şahincilerin âmiri durumundaki şahincibaşı ön-

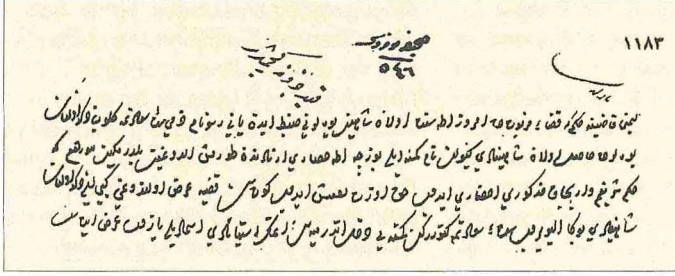
de gelen şikâr ağalarından biridir. Şahincilerin Osmanlı teşkilâtında ne zamandan beri var olduğu bilinmemektedir. II. Murad'ın 848 (1444) yılına ait bir âzadnâmesinde şahinci unvanlı kişilerin geçmesi ve bir kanunnâmede şahincilerin vergi muafiyetinin bu padişah zamanına kadar uzandığından söz edilmesi ortaya çıkışlarının daha eskiye gittiğini düşündürmektedir.

Padişahın yakınında yer alan rikâb-ı hümayun ağalarından olan şahincibaşının önceleri Enderun'da bulunduğu ve zamanla Birun'a geçtiği anlaşılmaktadır. Rütbe bakımından şikâr ağaları içinde çakırcıbaşının altında, atmacacıbaşının üstünde bir statüye sahiptir. Doğancıbaşı Enderun'dan genellikle şahincibaşı, bazan da çakırcıbaşı olarak çıkar. 883 (1478) yılına kadar saraydaki av teşkilâtının âmiri şahincibaşı iken bu tarihten sonra doğancıbaşı bu görevi üstlenmiştir. Arefe ve bayram günlerinde padişahın huzuruna çıkıp el öpme ve saray düşünleri gibi resmî davetlere çağırılma hakkı verilen şahincibaşının saray protokolünde önemli bir yeri vardır. Şahincibaşı saray içi görev yükselişinde genellikle çakırcıbaşı olurken dış hizmete çıktığında sancak beyi, hatta bazan beylerbeyiliğe getirilebilirdi. Bosna Beylerbeyi Derviş Paşa şahincibaşılikten bu mevkiye yükselmiştir. Şahincibaşının asıl görevi padişahla birlikte ava çıkmaktır. Bunun dışında önemli bir emri yahut fermanı ilgilie götürmekle de görevlendirilebilirdi. XVI. yüzyılda günlük ulûfesi 80 akçe olan şahincibaşı diğer şikâr ağaları ile birlikte padişahın maiyetinde seferlere katılırdı. Taşrada vali olarak görev yapan şehzadelerin de av teşkilâtları ve bu arada şahincibaşları vardı.

Osmanlı av teşkilâtı taşrada da yayılmıştır. Sarayda bulunan şikâr mensupları ulûfeli idi, taşradakiler ise timar tasarruf ederdi. Ulûfeli şahincilerden ikisi her yıl dış hizmete verildi. Müslüman ve hristiyan oluş-

Şahincibaşı
(Elbise-i
Atika-i
Osmâniyye,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9362,
vr. 22*)

İmroz adasındaki şahin yavrularıyla ilgili hüküm (BA, MD, nr. 6, s. 546, hk. 1183)

ŞAHİT (الشاهد)

Sözlükte “hazır bulunmak, haber vermek, bilmek, gözlemek, görmek” anlamındaki **şehâdet** kökünden türeyen **şâhid**, fıkıh terimi olarak bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi ifade eder (farklı tanımlar için aş.bk.). Bir kim- senin bir hukukî işleme şahit olmak üzere davet edilip şahit tutulması **ışhâd**, birinin şahitliğine başvurulması, şahitliğini eda etmek üzere çağırılması **istişhâd** diye adlandırılır. Bu iki terim birbirinin yerine de kullanılır. Özellikle Allah hakları konusunda (takibi şikâyetle bağlı olmayan hadler gibi konularda) bir davet olmaksızın şahitlik etmek hisbe şahitliği olarak isimlendirilir (hisbe ile şahitlik arasındaki benzerlik ve farklılıklar için bk. **HİSBE**). **Şâhid** (çoğulu **şühûd**), **şehîd** (çoğulu **şühedâ**) ve **şehâdet** kelimeleri Kur’ân-ı Kerîm’de sözlük ve terim anlamıyla “tanık” ve “tanıklık” mânasında geçtiği gibi bu kökten türeyen fiil kalıpları, ayrıca **eşhâd**, **meşhûd** ve **meşhed** isimleri kullanılmıştır. Kur’an’da 166 yerde geçen bu kelimelerin bir kısmında terim anlamı açıktır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu’cem*, “şhd” md.). Liânla ilgili âyetlerde (en-Nûr 24/6, 8) liân yeminlerinden “şehâdât” diye söz edilmesi bazı âlimlerce burada şehadetin “yemin” anlamında kullanılmasıyla, diğer bazı âlimlerce liânın şahitlik hükmünü taşımasıyla açıklanmıştır. Hadislerde de şehadet kökünden türeyen kelimeler yaygın biçimde kullanılmış olup şahit kelimesinin terim anlamında geçtiği birçok hadis mevcuttur (Wensinck, *el-Mu’cem*, “şhd” md.).

Kavram. Şahitlik genel olarak “bir kim- senin hazır bulunup görmek veya duy- mak suretiyle bildiği bir şeyi haber ver- mesi” şeklinde tanımlanabilir. Şahitliğin resmî-hukukî boyutunu ve bağlayıcı sonuç doğurması yönünü vurgulamak için bu tanıma haber vermenin kadı huzurunda ol- ması kaydını ekleyenler de bulunmaktadır. Hanefî fakihi Kâsânî’nin daha çok kul haklarını / özel hukuk alanını göz önünde tutarak yaptığı tanıma göre şahitlik, “kul haklarıyla ilgili konularda birinin elindeki şeyin / hakkın başka birine ait olduğunu haber vermek”tir (*Bedâ’î*, VI, 266). Şâfiî fakihi Melîbârî’nin “bir kişinin başkası üzerindeki bir hakkı özel bir lafızla haber ver- mesi” şeklindeki tarifi de (*Fethu’l-mu’in*, s. 135) yukarıdaki tanımın muhtevasına pa- raleldir. Hanefî fakihi Bâbertî’nin “hüküm meclisinde / mahkemede şahitlik lafzını

larına göre çiftlik ve baştinaları olanlar da bulunmaktaydı, ancak tasarruf ettikleri ti- marda ikamet etmek zorundaydılar. Bun- ların yanı sıra Anadolu ve Rumeli’nin çe- şitli bölgelerinde avcı kuşları yetiştirmek ve onlara bakmakla yükümlü halktan kim- seler vardı. Bunlar yetiştirdikleri avcı kuş- ların adıyla anılırdı. Saray için kuş yetiştir- meleri karşılığında haraç, ispençe, koyun, hınzır ve kovan vergileriyle baştına öşrü gibi avâzır-ı dîvâniyye denilen örfi vergi- lerden muaf tutulurlardı. Şâhinciyan Ka- nunnâmesi’nde ellerinde bu hususta II. Murad’dan beri ahkâm-ı şerifelerinin bu- lunduğu belirtilmektedir. Taşradaki şahin- ciler yaptıkları işe göre kayacı, yuvacı, yav- rucu, görüncü (gürenceci), götürücü ve sayyâd adlarıyla anılırdı. Kayacı ve yuvacı- lar şahin yavrularının ve bulundukları böl- genin muhafazasından sorumlu olup gö- rüncüler yavruların bakım ve terbiyesiyle meşgul olurlar, götürücüler ise bunları saraya naklederdi. Saraydaki teşkilâtın taş- rada timarlı olarak hizmet eden mensup- ları sadece şahincilik yapmaz, muhafaza- ları altındaki yerlerin emniyet ve inzibatını da sağlar, o civarın temizliğine ve orman- ların korunmasına hizmet ederlerdi. Her yıl başta Memleketeyn’den olmak üzere Erdel, Şam, Teke-ili ve Ege adalarından İs- tanbul’a şahin sevkini bunlar sağlardı. Şa- hin öldürenler veya çalanlar cezalandırılır, ayrıca bunu tazmin ederlerdi.

XVII. yüzyıl başlarında merkezdeki şî- kâr halkının otuz neferi doğancı, 271 ne- ferî çakırcı, 276 neferî şahinci ve kırk beş neferi atmacacı idi. 1070 (1660) yılı ci- varındaki şahinci şakirdlerinin mevcudu on altı olup II. Mustafa’nın son zamanlarında 1702 mevâcibinin dağıtılması esnasında şahinci şakirdlerinin mevcudu on bir ola- rak tesbit edilmiştir. 1168’de (1755) on al- tı bölük olan hassa şahincilerinden sadece yedisi şahinci, 174’ü müteferrika idi. Erte- si yıla ait maaş defterinde şahinciler yine on altı bölük halinde gösterilmiştir. Bun- ların altısı şahinci, kalan 174 kişi mütefer- rika idi. XVIII. yüzyılın son çeyreğinde sa- rayda avcı teşkilâtı ismen de olsa varlığı-

nı korumuştur ve aynı dönemde Bursa’- da şahincilerin mevcut olduğu anlaşılmak- tadır.

Taşrada hizmet eden avcılardan şahinci- lerin kayıtları tahrirler sırasında tutulurdu. Bunların ayrıca müstakil defterleri vardı. 1036 (1627) tarihli şahinciler defterinde Rumeli’deki şahinci, kayacı, görüncü ve tuzakçılardan söz edilmekte, bunların bu- lunduğu kaza ve köyler zikredilmektedir. XVI. yüzyılda taşradaki şahinciler avâzır tü- rü vergilerden muaf olmakla birlikte çift, öşür ve sâlâriye vergilerini bağlı oldukları timarlı sipahiye verirlerdi. Bu anlamda ra- iyyetten gelen şahincilik statüsü babadan oğula veya kardeşe, o da yoksa akrabaya intikal ederdi. Şahincibaşılık II. Mahmud döneminde 8 Şâban 1243 (24 Şubat 1828) tarihinde kaldırılmış, üzerlerindeki dirlik- ler Mukâtaat Hazinesi’ne devredilmiştir. Ayrıca taşradaki şahincilerin muafiyetleri kaldırılarak normal raiyyet haline getiril- miş ve vergiye tâbi tutulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

- TSMA, nr. E 455/20, E 5566; BA, MD, nr. 1, s. 361, hk. 500; nr. 3, s. 141, hk. 309, s. 162, hk. 350, s. 460, hk. 1035, s. 468-469, hk. 1055; BA, Cevdet-Saray, nr. 937, 1695, 2877, 5891, 6358; BA, İbnülemin-Saray, nr. 12205; *Kānunnāme*, Sü- leymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 587, vr. 165^{a-b}; a.e., Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb, nr. 1004, vr. 94^{a-b}; Feridun Bey, *Münşeat*, I, 474, 481; Selâni- kî, *Târih* (İpşirli), II, 454, 575, 590, 616, 656, 790; Ayn Ali, *Kavânin-i Âl-i Osmân*, s. 95, 118; Koçi Bey, *Risâle* (Aksüt), s. 91; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi Târihi* (haz. Ziya Yıl- mazer), Ankara 2003, bk. İndeks; Anonim Os- manlı Tarihi: 1099-1116/1688-1704 (haz. Abdül- kadir Özcan), Ankara 2000, s. 185; *Eyyûbi Efendi Kānunnāmesi* (haz. Abdülkadir Özcan), İstan- bul 1994, s. 36; Hezârfen Hüseyin Efendi, *Telhî- sül-beyân fî Kavânin-i Âl-i Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, s. 222; Defterdar Sanî Meh- med Paşa, *Zübde-i Vekayîât* (haz. Abdülkadir Öz- can), Ankara 1995, s. 188; *İsâzâde Târîhi* (haz. Zi- ya Yilmazer), İstanbul 1996, s. 140; Hammer (Atâ Bey), I, 288, 354; D’Ohsson, *Tableau général*, VII, 120; Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, İstanbul 1328, s. 222; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 205, 420-425; Halil İnalıcı, *Fatih Devri Üzerinde Tet- kikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954, s. 216; Ah- med Refik, “Fâtih Devrine Âid Vesikalar”, *TOEM*, VIII-IX/49-62 (1337), s. 18-19.

ABDÜLKADİR ÖZCAN